

УДК 334.012:339.545

Наталія Васи́лівна ДОБРОВА

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, права та управління бізнесом,
Одеський національний економічний університет, Україна,
e-mail: dobrovanataly1963@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1786-1291>*

Олег Гео́ргійович РАЙЛЯН

*викладач кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний
економічний університет, Україна, e-mail: fidesoleg@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4365-0754>*

**ОБМЕЖЕННЯ У ЗДІЙСНЕННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**

Доброва, Н. В., Райлян, О. Г. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності в Україні: доцільність в умовах невизначеності. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2023. № 1-2 (84-85). С. 131–144.

Анотація. У статті досліджено всі типи обмежень у здійсненні підприємницької діяльності в Україні. Уточнено зміст обмежень, які існують в Україні. Узагальнено та упорядковано основні обмеження щодо підприємництва, які підкріплені відповідними законодавчими актами України. Згруповані обмеження умовно поділені на кілька категорій. Охарактеризована перша категорія обмежень, яка пов'язана з монополією держави на певну діяльність, що є виключним правом держави на таку економічну діяльність. Надана характеристика другої категорії обмежень, яка пов'язана з ліцензуванням певних видів підприємницької діяльності. Узагальнена та роз'яснена третя категорія обмежень, яка пов'язана з суб'єктивними обмеженнями (обмеження стосуються органів державної влади, органів місцевого самоврядування; певних категорій громадян; обмеження спільної роботи близьких осіб; обмеження для осіб, яким суд заборонив займатися певною діяльністю). Досліджено та обґрунтовано четверту категорію обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності, пов'язану зі спеціальними вимогами обмеження щодо: організаційно-правової форми; розміру статутного фонду. Узагальнено: обмеження для суб'єктів підприємницької діяльності, які функціонують на спрощеній системі оподаткування (щодо виду діяльності, обсягу річного доходу, кількості працівників); обмеження щодо здійснення видів діяльності для фізичних осіб-підприємців на загальній системі оподаткування. Розглянуто: обмеження щодо обсягів виробництва та реалізації товару шляхом встановлення квот; обмеження щодо продажу, перевезення, вироблення та використання піротехнічних виробів. Визначено зміст вимог щодо введеного правового режиму воєнного стану в Україні. Підсумовано, що обмеження у здійсненні підприємництва визначаються органами державної влади та встановлюються виключно законами. За результатами дослідження запропоновано групування обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності за певними категоріями, які відображені у відповідних законодавчих актах України.

Ключові слова: обмеження; види підприємницької діяльності; державна монополія; ліцензія; ліцензування; ліцензійні умови; суб'єктивні обмеження; спеціальні обмеження.

Natalia DOBROVA

*PhD in Economics, Associate Professor of Economics, Law and Business Management Department, Odessa National Economic University, Ukraine,
e-mail: dobrovanataly1963@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1786-1291>*

Oleh RAILIAN

*Lecturer of Economics, Law and Business Management Department, Odessa National Economic University, Ukraine, e-mail: fidesoleg@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4365-0754>*

**RESTRICTIONS IN PERFORMING OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY
IN UKRAINE: EXPEDIENCY IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY**

Dobrova, N., Railian, O. (2023). Restrictions in performing entrepreneurial activity in Ukraine: expediency in conditions of uncertainty [Obmezhenia u zdiisnenni pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini: dotsilnist v umovakh nevyznachenosti], *Socio-economic research bulletin, Visnik socialno-ekonomichnih doslidzen* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 1-2 (84-85), pp. 131–144.

Abstract. *The article investigates all types of restrictions on doing business in Ukraine. The content of restrictions that exist in Ukraine is clarified. The main restrictions on entrepreneurship, which are reinforced by the relevant legislative acts of Ukraine, are summarized and arranged. Grouped restrictions are conditionally divided into several categories. The first category of restrictions is characterized, which is related to the state's monopoly on a certain activity, which is the state's exclusive right to such economic activity. The characteristic of the second category of restrictions is provided, which is related to the licensing of certain types of entrepreneurship activity. The third category of restrictions is summarized and explained, which is related to subjective restrictions (restrictions apply to state authorities, local self-government authorities; certain categories of citizens; restrictions on the joint work of close persons; restrictions for persons who have been forbidden by the court from engaging in certain activity). The fourth category of restrictions in performing entrepreneurial activity, related to special requirements, is investigated and substantiated: organizational and legal form; the size of the statutory fund. It was summarized: restrictions for business entities that operate on a simplified taxation system (regarding the type of activity, amount of annual income, number of employees); restrictions on the implementation of certain types of activity for individual entrepreneurs on the general taxation system. It was considered: restrictions on the volume of production and sale of goods by establishing quotas; restrictions on the sale, transportation, production and use of pyrotechnic products. The content of requirements regarding the introduced legal regime of martial law in Ukraine is defined. It was concluded that restrictions on the implementation of entrepreneurship activity are determined by state authorities and established exclusively by laws. According to the research results, it is proposed the grouping of restrictions on the implementation of entrepreneurial activity according to certain categories, which are reflected in the relevant legislative acts of Ukraine.*

Keywords: *restrictions; types of entrepreneurial activity; state monopoly; license; licensing; license terms; subjective restrictions; special restrictions.*

JEL classification: *K220; L260*

DOI: *[https://doi.org/10.33987/vsed.1-2\(84-85\).2023.131-144](https://doi.org/10.33987/vsed.1-2(84-85).2023.131-144)*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кожен підприємець повинен знати, які обмеження існують при здійсненні підприємницької діяльності в Україні. Усі обмеження щодо здійснення підприємницької діяльності ухвалені у відповідних Законах України та законодавчих актах. Обмеження певних економічних прав, певної економічної діяльності – це заборони, визначені законом, які залежать від внутрішньої та зовнішньої політики держави, що виражає інтереси суспільства. Тому встановлені обмеження здійснюються не тільки на користь держави та суб'єктів господарської діяльності, але й всього суспільства. Визначення меж заборони у здійсненні підприємницької діяльності є об'єктивною потребою правової держави.

Обмеження щодо здійснення окремих видів підприємницької діяльності пов'язані з тими видами підприємницької діяльності, які безпосередньо впливають на здоров'я людей, навколишнє природне середовище та безпеку держави і суспільства.

Суб'єктивні обмеження у підприємницькій діяльності викликані необхідністю зосередження державних службовців на посадовій діяльності й усунення можливостей для прояву корупції та посадових зловживань.

Заборона у здійсненні підприємницької діяльності органами державної влади, органами місцевого самоврядування та деяким категорій громадян пов'язана з тим, що повноваженнями цих органів є забезпечення потреб держави, а не своїх власних.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У науковій літературі вивчалися окремі питання щодо обмежень у здійсненні підприємницької діяльності в Україні. Однак доцільно зауважити, що й досі науці та практиці не вистачає системних та комплексних досліджень, присвячених обмеженням у здійсненні підприємницької діяльності. Питанням обмеження права на здійснення підприємницької діяльності приділяли увагу деякі вчені, проте в науковій літературі не має публікацій, де були б відображені категорії обмежень з посиланням на конкретні законодавчі акти. В Інтернеті, на деяких юридичних сайтах є відокремлена інформація, щодо заборон, але узагальненої інформації не має.

Проблема обмежень на здійснення підприємницької діяльності розглядається деякими вченими-юристами з боку обмежень конституційної свободи фізичної особи на підприємницьку діяльність. А. Ю. Олійник у своїй статті розглядає види обмежень конституційної свободи фізичної особи на підприємницьку діяльність; аналізує конкретні види свободи особи; пропонує авторську характеристику конкретних видів конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема обмежень на здійснення підприємницької діяльності в Україні розглядається в науковій літературі розрізнено без підтвердження чинного законодавства. Тому вона потребує більш ретельного дослідження, особливо з визначенням видів обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності, характеристики їх видів та ухвалення відповідними законодавчими актами.

У зв'язку з тим, що в сучасній науковій літературі не набули достатнього висвітлення проблеми обмежень на здійснення підприємницької діяльності в Україні за окремими категоріями, це обумовлює актуальність теми представленої статті.

Постановка завдання. Метою статті є формування сучасних видів обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності в Україні; розкриття змісту обмежень за категоріями: монополія держави на деяку діяльність; ліцензування певних видів підприємницької діяльності; суб'єктивні обмеження (обмеження займатися підприємницькою діяльністю певним категоріям осіб) та спеціальні обмеження щодо здійснення підприємницької діяльності в Україні. Всі ці типи обмежень викладені на основі аналізу чинного законодавства в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна ринкова економіка формується і функціонує на основі підприємницької діяльності. Підприємництво, як одна з фундаментальних засад державницької політики, полягає в реалізації конституційного права громадян на здійснення підприємницької діяльності. Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Насамперед, це право базується на свободі підприємницької діяльності, що полягає у здійсненні на власний розсуд і ризик суб'єктом господарської діяльності, яка не заборонена законом, з метою одержання прибутку.

Водночас законодавством передбачені певні обмеження у здійсненні підприємницької діяльності. Їх можна умовно поділити на декілька категорій.

1. Монополія держави на деяку діяльність.
2. Ліцензування певних видів підприємницької діяльності.
3. Суб'єктивні обмеження (обмеження займатися підприємницькою діяльністю певним категоріям осіб).
4. Спеціальні вимоги щодо здійснення підприємницької діяльності.

Обмеження підприємницької діяльності встановлюються виключно законом.

Перша категорія обмежень пов'язана з монополією держави на певну діяльність, це виключне право держави на певну економічну діяльність.

Державна монополія буває повною, коли держава монополізує виробництво та реалізацію відповідних товарів, або частковою, коли монополізовані лише виробництво чи реалізація [2].

Певні види діяльності можуть здійснюватися лише державними підприємствами, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, і таким чином, забезпечується реалізація державної політики в різних галузевих комплексах.

Закон України «Про підприємництво» втратив чинність з 01.01.2004 року окрім ст. 4, за якою визначені певні види діяльності можуть здійснюватися тільки державними підприємствами:

1) діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, здійснюється відповідно до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» № 60/95-ВР від 15.02.1995 р. (редакція від 19.08.2022 р.);

2) діяльність, пов'язана з виготовленням і реалізацією військової зброї та боєприпасів до неї;

3) видобування бурштину;

4) діяльність, пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності;

5) діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз;

б) діяльність, пов'язана з виробництвом бензинів моторних сумішевих або з додаванням (змішуванням) біоетанолу та/або біокомпонентів на його основі до вуглеводневої основи (бензинів, фракцій, компонентів тощо);

7) розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками з будь-якою метою;

8) діяльність, пов'язана з технічним обслуговуванням та експлуатацією первинних мереж (крім місцевих мереж) та супутникових систем телефонного зв'язку, тощо;

9) виплатою та доставкою пенсій;

10) грошової допомоги малозабезпеченим громадянам [3].

Друга категорія обмежень пов'язана з ліцензуванням певних видів підприємницької діяльності. Основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері ліцензування, є Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII від 02.03.2015 р. зі змінами і доповненнями в редакції від 19.08.2022 року, який визначає [4]:

- 1) повноваження органів державної влади у сфері ліцензування;
- 2) принципи державної політики у сфері ліцензування;
- 3) спеціально уповноважений орган з питань ліцензування;
- 4) обов'язки, права та склад експертно-апеляційної ради з питань ліцензування;
- 5) повноваження органів ліцензування;
- 6) перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню;
- 7) уніфікований порядок ліцензування;
- 8) нагляд і контроль у сфері ліцензування;
- 9) відповідальність суб'єктів господарювання і органів ліцензування за порушення законодавства у сфері ліцензування.

Підприємницька діяльність, яка безпосередньо впливає на здоров'я людей, навколишнє природне середовище та безпеку держави і суспільства, вимагає спеціального дозволу – ліцензії. Це означає, що для здійснення такої підприємницької діяльності необхідно отримати ліцензію та дотримуватись певних умов і правил здійснення саме цього виду діяльності. Законом визначено перелік із 33 видів діяльності, які підлягають ліцензуванню.

Ліцензія – право суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню.

Ліцензія на провадження здобувачем ліцензії визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, оформлюється органом ліцензування в електронному вигляді (запис про рішення органу ліцензування щодо видачі ліцензії суб'єкту господарювання в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань) та відображається у витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, який видається ліцензіату безоплатно та підлягає обов'язковому оприлюдненню на порталі електронних сервісів у порядку, визначеному Міністерством юстиції України в Порядку надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [4].

У Законі визначені ліцензійні умови – нормативно-правовий акт Кабінету Міністрів України, іншого уповноваженого законом органу державної влади,

положення якого встановлюють вичерпний перелік вимог до провадження господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, обов'язкових для виконання ліцензіатом, та вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії. Ліцензіат зобов'язаний виконувати вимоги ліцензійних умов відповідного виду господарської діяльності, а здобувач ліцензії для її отримання – відповідати ліцензійним умовам. Ліцензійні умови та зміни до них розробляються органом ліцензування, підлягають погодженню спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування та затверджуються Кабінетом Міністрів України [4].

Вимоги ліцензійних умов мають бути обумовлені особливостями провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та враховують: вичерпний перелік документів, що підтверджують відповідність суб'єкта господарювання вимогам ліцензійних умов; організаційні вимоги; технологічні вимоги; спеціальні вимоги (обмеження щодо суміщення здійснення видів господарської діяльності; виконання передбачених законом вимог щодо відокремлення і незалежності; можливості провадження видів господарської діяльності лише юридичними особами або лише юридичними особами окремих організаційно-правових форм; розміру статутного капіталу; ділової репутації).

Третя категорія обмежень пов'язана з суб'єктивними обмеженнями (обмеження стосуються певної категорії осіб щодо здійснення підприємницької діяльності).

Чинне законодавство має низку обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності за суб'єктами. Держава встановила коло осіб, яким заборонено займатися підприємницькою діяльністю.

1. Здійснення підприємницької діяльності забороняється органам державної влади і органам місцевого самоврядування. Незважаючи на те, що органи державної влади та місцевого самоврядування визнаються учасниками господарських відносин, їм забороняється здійснення підприємницької діяльності. Це пояснюється закріпленими в Конституції України повноваженнями цих органів, як таких, що покликані забезпечувати потреби держави, а не свої власні.

2. Не дозволяється здійснювати підприємницьку діяльність таким категоріям громадян: військовослужбовцям, службовим особам органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, господарського суду, державного нотаріату, а також органам державної влади і управління, які повинні здійснювати контроль за діяльністю підприємств.

Законом України «Про державну службу» (із змінами) № 889-VIII від 10.12.2015 р. (редакція від 10.01.2022 р.) [5], Законом України «Про запобігання корупції» (із змінами та доповненнями) № 1700-II від 04.10.2014 р. (редакція від 16.08.2022 р.) [6], Законом України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14.10.2014 р. (редакція від 07.05.2022 р.) [7], Законом України «Про нотаріат» № 3425-XII від 02.09.2022 р. (редакція від 29.12.2022 р.) [8], Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. (редакція від 01.01.2023 р.) [9], Законом України «Про статус народного депутата» № 2790-XII від 17.11.1992 р. (редакція від 20.05.2022 р.) [10], Законом України «Про судоустрій та статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. (редакція від 23.12.2022 р.) [11], Декретом Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств» № 24-92 від 31.12.1992 р. (редакція від 06.10.2021 р.) [12] заборонено безпосередньо займатися підприємницькою діяльністю керівникам, заступникам

керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадовим особам державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування, або через посередників, або підставних осіб, входити самостійно, через представника або підставних осіб до складу правління чи інших виконавчих органів підприємств, кредитно-фінансових установ, господарських товариств тощо, організацій, спілок, об'єднань кооперативів, що здійснюють підприємницьку діяльність. Це, однак, не виключає їхнього права отримувати дивіденди по акціях, а також доходи від інших корпоративних прав.

Така заборона викликана необхідністю зосередження державних службовців на посадовій діяльності й усунення можливостей для прояву корупції та посадових зловживань. Водночас зазначеним категоріям осіб дозволяється працювати у вільний від роботи час і займатися педагогічною та науковою діяльністю.

Законом України «Про запобігання корупції» затверджено, що державним службовцям забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірного зиску для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах (ст. 22). Цим же Законом встановлені обмеження щодо одержання подарунків державними службовцями, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб (ст. 23) [6].

3. Обмеження спільної роботи близьких осіб. Державні службовці не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. Особи, які претендують на зайняття посад, зобов'язані повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб. (ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції»). За порушення вищезазначених вимог, особи уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку (ст. 65) [6].

4. Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого рішенням суду.

5. Особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, не лише не можуть бути зареєстровані як підприємці, але і не можуть виступати співзасновниками підприємницької організації, а також займати в підприємницьких товариствах (об'єднаннях) керівні посади і посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

6. Особи, які не мають підприємницької правоздатності не можуть бути зареєстровані як підприємці. Це стосується неповнолітніх, за винятком випадків, передбачених законодавством, а також осіб, визнаних у встановленому законом порядку обмежено дієздатними або недієздатними (в останньому випадку заборона діє до моменту відміни рішення суду).

Четверта категорія обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності пов'язана зі спеціальними вимогами.

Окрім загальних передумов підприємництва чинним законодавством встановлено низку спеціальних вимог.

Основні спеціальні вимоги у здійсненні підприємницької діяльності:

1. Обмеження щодо організаційно-правової форми (наприклад, ломбарди можуть існувати тільки у вигляді повних товариств).

2. Обмеження щодо розміру статутного фонду та його обсягу на момент державної реєстрації.

Закон України «Про акціонерні товариства» № 2465-IX від 27.07.2022 р. (редакція від 01.01.2023 р.) у статті 16 визначає мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства у розмірі 200 розмірів мінімальної заробітної плати, виходячи із розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день створення (реєстрації) акціонерного товариства [13].

3. Обмеження щодо функціонування суб'єктів підприємницької діяльності на спрощеній системі оподаткування.

Ст. 291 Податкового Кодексу України визначає, що юридична особа чи фізична особа-підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам та реєструється платником єдиного податку. Обмеження стосуються [14]:

1) видів побутових послуг (надається перелік побутових послуг населенню, які можуть надаватися першою та другою групами платників єдиного податку);

2) видів діяльності (затверджені види діяльності, які не можуть здійснюватися платниками єдиного податку першої, другої та третьої груп);

3) видів діяльності, які заборонено здійснювати підприємцями третьої групи (фізичним особам-підприємцям третьої групи заборонено: здійснювати діяльність у сфері технічних випробувань та досліджень; діяльність у сфері аудиту; надавати в оренду земельні ділянки, загальна площа яких перевищує 0,2 га, житлові приміщення та/або їх частини, загальна площа яких перевищує 400 м², нежитлові приміщення (споруди, будівлі) та/або їх частини, загальна площа яких перевищує 900 м²);

4) умов функціонування платників єдиного податку на четвертій групі;

5) здійснення розрахунків (платники єдиного податку першої, другої та третьої груп повинні здійснювати розрахунки за відвантажені товари (виконані роботи, надані послуги) виключно в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій);

6) обсягів доходу за календарний рік (кожна група платників єдиного податку має максимальний розмір обсягу доходу за календарний рік);

7) кількості найманих працівників (платники єдиного податку першої, другої групи та фізичні особи-підприємці четвертої групи мають певні обмеження щодо кількості найманих осіб);

8) підприємців, які мають податковий борг (не можуть перебувати на спрощеній системі оподаткування підприємці, які на день подання заяви про реєстрацію платником єдиного податку мають податковий борг, окрім безнадійного податкового боргу, що виник внаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).

4. Обмеження щодо здійснення видів діяльності для фізичних осіб-підприємців на загальній системі оподаткування.

Закон України «Про підприємництво» утратив чинність з 01.01.2004 року окрім ст. 4, де наданий перелік видів діяльності, які не має право здійснювати фізична особа-підприємець на загальній системі оподаткування [3].

Окрім обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності, передбачених ст. 4 Закону України «Про підприємництво», існують певні спеціальні закони, які забороняють здійснювати підприємницьку діяльність фізичним особам-підприємцям:

1) Закон України «Про телебачення і радіомовлення» № 3759-ХІІ від 21.12.1993 р. (втратив чинність 01.01.2023 р.) забороняє фізичним особам-підприємцям здійснювати діяльність, пов'язану з організацією телебачення і радіомовлення [15];

2) Закон України «Про космічну діяльність» № 502/96-ВР від 15.11.1996 р. (редакція від 01.01.2022 р.) забороняє фізичним особам-підприємцям займатися космічною діяльністю [16];

3) Закон України «Про металобрухт» № 619-ХІV від 05.05.1999 р. (редакція від 14.02.2021 р.) забороняє фізичним особам-підприємцям здійснювати операції з металобрухтом [17];

4) Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-ІХ від 16.01.2020 р. (редакція від 01.07.2022 р.) [18] та Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. (редакція від 01.01.2023 р.) [19] забороняють фізичним особам-підприємцям здійснювати діяльність, пов'язану з наданням послуг повної загальної середньої та вищої освіти;

5) Закон України «Про концесію» № 155-ІХ від 03.10.2019 р. (редакція від 01.01.2022 р.) забороняє фізичним особам-підприємцям займатися концесійною діяльністю [20].

5. Обмеження щодо обсягів виробництва та реалізації товару шляхом встановлення квот.

Такі квоти встановлюються, зазвичай, самою державою. Кожен рік у грудні Кабінетом Міністрів України затверджується перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квотам [21].

6. Обмеження щодо продажу, перевезення, вироблення та використання піротехнічних виробів.

Технічний регламент піротехнічних виробів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 81 від 05.01.2021 р. є основним нормативним актом, що встановлює вимоги до безпеки, яким мають відповідати піротехнічні вироби, щоб їх можна було вводити до торгового обігу. Нормами цього документа вводиться новий термін «надання піротехнічних засобів на ринку», тобто будь-яке платне чи безоплатне постачання піротехнічного виробу для розповсюдження, споживання чи використання на ринку України у процесі здійснення господарської діяльності. Також Технічним регламентом визначаються класи піротехнічних виробів, правовий режим їх вільного обігу, обов'язки суб'єктів господарювання та їх ідентифікація, маркування піротехнічних виробів, порядок встановлення відповідності піротехнічних виробів, технічні вимоги щодо безпеки тощо [22].

7. Обмеження щодо способу здійснення підприємництва, яке повинно забезпечувати: виконання вимог щодо безпечності та окремі показники якості харчових продуктів щодо окремих показників якості; виконання певних санітарних, гігієнічних вимог до харчових продуктів на всіх стадіях їх виробництва та обігу.

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» № 771/97-ВР від 23.12.1997 р. (редакція від 20.11.2022 р.) визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових

продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться (пересилаються) з неї.

Цим Законом передбачено, що харчові продукти, які знаходяться в обігу на території України, повинні відповідати вимогам законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів. Окремі спеціальні вимоги висуваються до дитячого харчування [23].

8. Обмеження щодо здійснення антиконкурентних узгоджених дій; усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців тощо.

Законом України «Про захист економічної конкуренції» № 2210-III від 11.01.2001 р. (редакція від 07.05.2022 р.), забороняється вчинення антиконкурентних узгоджених дій: встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів; обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними; усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців [24].

9. В умовах протидії повномасштабній агресії Російської Федерації проти України постає питання щодо здійснення підприємницької діяльності в умовах війни. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 389-VIII від 12.05.2015 р. (редакція від 29.09.2022 р.) визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [25]. Правовий режим воєнного стану, який був введений на території нашої держави, вніс багато змін, у тому числі пов'язаних із діяльністю юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, а також пов'язаних із припиненням їх підприємницької діяльності під час війни (змінені: строки надання адміністративних послуг; види адміністративних послуг, для деяких видів господарської діяльності передбачено заміну дозвільних документів на декларацію). Згідно з Законом (ст. 8), в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військово командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) може здійснювати конкретні заходи правового режиму воєнного стану (використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю; видавати накази (розпорядження) про відсторонення або призначення керівників підприємств на час дії правового режиму воєнного стану; у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку; примусово відчужувати майно, у тому числі те, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка) [25].

10. Інші чинні нормативні акти встановлюють низку інших обмежень та правил, яких повинні дотримуватись суб'єкти підприємницької діяльності у певних сферах діяльності.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, у статті систематизовано сучасні обмеження у здійсненні підприємницької діяльності в Україні на основі аналізу чинного законодавства. Запропоновано обмеження у здійсненні підприємницької діяльності за категоріями, які визначаються повноважними органами.

За результатами дослідження можна дійти висновку, що обмеження на здійснення підприємницької діяльності в Україні можна поділити на чотири категорії.

Перша категорія обмежень пов'язана з монополією держави на певну діяльність, це виключне право держави на певну економічну діяльність. Певні види діяльності можуть здійснюватися лише державними підприємствами, перелік яких визначається у встановленому порядку Кабінетом Міністрів України, таким чином, забезпечується реалізація державної політики в різних галузевих комплексах.

Друга категорія обмежень пов'язана з ліцензуванням певних видів підприємницької діяльності. Підприємницька діяльність, яка безпосередньо впливає на здоров'я людей, навколишнє природне середовище та безпеку держави і суспільства, вимагає спеціального дозволу – ліцензії. Це означає, що для здійснення такої підприємницької діяльності необхідно отримати ліцензію та дотримуватися певних умов і правил здійснення саме цього виду діяльності. Законом визначено перелік із 33 видів діяльності, які підлягають ліцензуванню.

Третя категорія обмежень пов'язана з суб'єктивними обмеженнями (обмеження стосуються певної категорії осіб щодо здійснення підприємницької діяльності). Чинне законодавство має низку обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності за суб'єктами. Держава встановила коло осіб, органи державної влади та місцевого самоврядування, яким заборонено займатися підприємницькою діяльністю.

Четверта категорія обмежень – це низка спеціальних обмежень у здійсненні підприємницької діяльності: обмеження щодо організаційно-правової форми; обмеження щодо розміру статутного фонду та його величини на момент державної реєстрації; обмеження щодо функціонування суб'єктів підприємницької діяльності на спрощеній системі оподаткування; обмеження щодо здійсненні видів діяльності для фізичних осіб-підприємців на загальній системі оподаткування; обмеження щодо обсягів виробництва та реалізації товару шляхом встановлення квот; обмеження щодо до продажу, перевезення, вироблення та використання піротехнічних виробів; обмеження щодо способу здійснення підприємництва, яке повинно забезпечувати: виконання вимог щодо безпечності та окремі показники якості харчових продуктів щодо окремих показників якості; виконання певних санітарних, гігієнічних вимог до харчових продуктів на всіх стадіях їх виробництва та обігу; обмеження щодо здійснення анти конкурентних узгоджених дій; усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців.

Перспективами подальших розробок передбачають обґрунтування критеріїв вибору системи оподаткування для здійснення підприємницької діяльності в Україні.

Література

1. Олійник А. Ю. Види обмежень конституційної свободи на підприємницьку діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2018. № 36. Т. 2. С. 8–11. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc36/part_2/juspradenc36-2.pdf (дата звернення: 18.01.2023).
2. Нагребельний В. П. Державна монополія. *Енциклопедія Сучасної України* / за ред. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. Т. 7. URL: <https://esu.com.ua/article-26131> (дата звернення: 21.01.2023).
3. *Про підприємництво* : Закон України № 698-ХІІ від 07.02.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення: 20.01.2023).
4. *Про ліцензування видів господарської діяльності* : Закон України № 22-VIII від 02.03.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 21.01.2023).
5. *Про державну службу* : Закон України № 889-VIII від 10.12.2015 р. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/72725.html> (дата звернення: 22.01.2023).
6. *Про запобігання корупції* : Закон України № 1700-VII від 04.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 21.01.2023).
7. *Про прокуратуру* : Закон України № 1697-VII від 14.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 21.01.2023).
8. *Про нотаріат* : Закон України № 3425-ХІІ від 02.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 21.01.2023).
9. *Про місцеве самоврядування в Україні* : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 21.01.2023).
10. *Про статус народного депутата* : Закон України № 2790-ХІІ від 17.11.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 23.01.2023).
11. *Про судоустрій та статус суддів* : Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 24.01.2023).
12. *Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств* : Декрет Кабінету Міністрів України № 24-92 від 31.12.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-92#Text> (дата звернення: 25.01.2023).
13. *Про акціонерні товариства* : Закон України № 2465-IX від 27.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 25.01.2023).
14. *Податковий кодекс України* : Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.01.2023).
15. *Про телебачення і радіомовлення* : Закон України № 3759-ХІІ від 21.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 26.01.2023).
16. *Про космічну діяльність* : Закон України № 502/96-ВР від 15.11.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-вр#Text> (дата звернення: 26.01.2023).
17. *Про металобрухт* : Закон України № 619-XIV від 05.05.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-14#Text> (дата звернення: 21.01.2023).
18. *Про повну загальну середню освіту* : Закон України № 463-IX від 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 27.01.2023).
19. *Про вищу освіту* : Закон України № 1556-VII від 01.07.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 27.01.2023).
20. *Про концесію* : Закон України № 155-IX від 03.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> (дата звернення: 27.01.2023).
21. *Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2023 рік* : Постанова Кабінету Міністрів України № 1466 від 27.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1466-2022-п#Text> (дата звернення: 27.01.2023).

22. *Про затвердження Технічного регламенту піротехнічних виробів* : Постанова Кабінету Міністрів України № 8 від 05.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2021-п#Text> (дата звернення: 25.01.2023).
23. *Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів* : Закон України № 771/97-ВР від 23.12.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97вр#Text> (дата звернення: 28.01.2023).
24. *Про захист економічної конкуренції* : Закон України № 2210-III від 11.01.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 28.01.2023).
25. *Про правовий режим воєнного стану* : Закон України 389-VIII від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.01.2023).

References

1. Oliinyk, A. Yu. (2018). Types of restrictions on constitutional freedom for entrepreneurial activity [Vydy obmezhen konstytutsiinoi svobody na pidpriemnytsku diialnist], *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Serii: Yurisprudentsiia, No. 36, Vol. 2, s. 8–11. Retrieved from: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc36/part_2/juspradenc36-2.pdf [in Ukrainian]
2. Nahrebelnyi, V. P. (2007). State monopoly. Encyclopedia of Modern Ukraine Eds.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, M. G. Zhelezniak et al. [Derzhavna monopolii], *Encyclopedia suchasnoi Ukrainy*, Institut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Kyiv, Vol. 7. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-26131> [in Ukrainian]
3. *On entrepreneurship*: Law of Ukraine, No. 698-XII, 07.02.1991 [Pro pidpriemnytstvo: Zakon Ukrainy, No. 698-XII, 07.02.1991]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> [in Ukrainian]
4. *On licensing of types of economic activity*: Law of Ukraine, No. 22-VIII, 02.03.2015 [Pro litsenzuvannia vydiv hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy, No. 22-VIII, 02.03.2015]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> [in Ukrainian]
5. *On civil service*: Law of Ukraine, No. 889-VIII, 10.12.2015 [Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy, No. 889-VIII, 10.12.2015]. Retrieved from: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/72725.html> [in Ukrainian]
6. *On the prevention of corruption*: Law of Ukraine, No. 1700-VII, 04.10.2014 [Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy, No. 1700-VII, 04.10.2014]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian]
7. *About the Prosecutor's Office*: Law of Ukraine, No. 1697-VII, 14.10.2014 [Pro prokuraturu: Zakon Ukrainy, No. 1697-VII, 14.10.2014]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> [in Ukrainian]
8. *About notariate*: Law of Ukraine, No. 3425-XII, 02.09.2022 [Pro notariat: Zakon Ukrainy, No. 3425-XII, 02.09.2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> [in Ukrainian]
9. *On local self-government in Ukraine*: Law of Ukraine, No. 280/97-VR, 21.05.1997 [Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy, No. 280/97-VR, 21.05.1997]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> [in Ukrainian]
10. *On the status of a People's Deputy*: Law of Ukraine, No. 2790-XII, 17.11.1992 [Pro status narodnoho deputata: Zakon Ukrainy, No. 2790-XII, 17.11.1992]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> [in Ukrainian]
11. *About the judiciary and the status of judges*: Law of Ukraine, No. 1402-VIII, 02.06.2016 [Pro sudoustrii ta status suddiv: Zakon Ukrainy, No. 1402-VIII, 02.06.2016]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian]
12. *On streamlining of business entities the activity created with the participation of state-owned enterprises*: Law of Ukraine, No. 24-92, 31.12.1992 [Pro vporiadkuvannia diialnosti subiektiv pidpriemnytskoi diialnosti, stvorenykh za uchastiu derzhavnykh pidpriemstv: Dekret

- Kabinetu Ministriv Ukrainy, No. 24-92, 31.12.1992]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-92#Text> [in Ukrainian]
13. *On joint-stock companies*: Law of Ukraine, No. 2465-IX, 27.07.2022 [Pro aktsionerni tovarystva: Zakon Ukrainy, No. 2465-IX, 27.07.2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> [in Ukrainian]
 14. *Tax Code of Ukraine*: Law of Ukraine, No. 2755-VI, 02.12.2010 [Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy, No. 2755-VI, 02.12.2010]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian]
 15. *About television and radio broadcasting*: Law of Ukraine, No. 3759-XII, 21.12.1993 [Pro telebachennia i radiomovlennia: Zakon Ukrainy, No. 3759-XII, 21.12.1993]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> [in Ukrainian]
 16. *On space activity*: Law of Ukraine, No. 502/96-VR, 15.11.1996 [Pro kosmichnu diialnist: Zakon Ukrainy, No. 502/96-VR, 15.11.1996]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-вр#Text> [in Ukrainian]
 17. *On scrap metal*: Law of Ukraine, No. 619-XIV, 05.05.1999 [Pro metalobrukht: Zakon Ukrainy, No. 619-XIV, 05.05.1999]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-14#Text> [in Ukrainian]
 18. *On comprehensive secondary education*: Law of Ukraine, No. 463-IX, 16.01.2020 [Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy, No. 463-IX, 16.01.2020]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian]
 19. *On higher education*: Law of Ukraine, No. 1556-VII, 01.07.2014 [Pro vishchu osvitu: Zakon Ukrainy, No. 1556-VII, 01.07.2014]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian]
 20. *On the concession*: Law of Ukraine, No. 155-IX, 03.10.2019 [Pro kontsesiiu: Zakon Ukrainy, No. 155-IX, 03.10.2019]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> [in Ukrainian]
 21. *On approval of the lists of goods, the export and import of which are subject to licensing, and quotas for 2023*: Law of Ukraine, No. 1466, 27.12.2022 [Pro zatverdzhennia perelikiv tovariv, eksport ta import yakykh pidlihaie litsenzuvanniu, ta kvot na 2023 rik: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy, No. 1466, 27.12.2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1466-2022-п#Text> [in Ukrainian]
 22. *On the approval of the Technical Regulations of pyrotechnic products*: Law of Ukraine, No. 8, 05.01.2021 [Pro zatverdzhennia tekhnichnoho rehlamentu pirotekhnichnykh vyrobiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy, No. 8, 05.01.2021]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2021-п#Text> [in Ukrainian]
 23. *On the basic principles and requirements for the safety and quality of food products*: Law of Ukraine, No. 771/97-BP, 23.12.1997 [Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do bezpechnosti ta yakosti kharchovykh produktiv: Zakon Ukrainy, No. 771/97-VR, 23.12.1997]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр#Text> [in Ukrainian]
 24. *On the protection of economic competition*: Law of Ukraine, No. 2210-III, 11.01.2001 [Pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii: Zakon Ukrainy, No. 2210-III, 11.01.2001]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> [in Ukrainian]
 25. *On the legal regime of martial law*: Law of Ukraine, No. 389-VIII, 12.05.2015 [Pro pravovy rehym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy, No. 389-VIII, 12.05.2015]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian]